

Wielka Izba ETPC: nieprawidłowości w powołaniu sędziów islandzkiego Sądu Apelacyjnego doprowadziły do naruszenia art. 6 EKPC

Wielka Izba Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydała wyrok w sprawie *Ástráðsson przeciwko Islandii*, dotyczącej nieprawidłowości w powołaniu sędziów islandzkiego Sądu Apelacyjnego. ETPC stwierdził, że w sprawie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC, w zakresie w jakim przepis ten gwarantuje prawo do rozpoznania sprawy „przez sąd ustanowiony ustawą”. Co istotne, Trybunał doprecyzował swoje orzecznictwo na tle interpretacji tego przepisu.

W grudniu 2019 r. swoją opinię *amicus curiae* do Trybunału w tej sprawie wniosła Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Jej główne konkluzje zostały przywołane w treści wyroku. Wyrok Wielkiej Izby może mieć znaczenie nie tylko dla Islandii, ale i dla Polski. Już obecnie przed ETPC toczą się postępowania zainicjowane skargami polskich obywateli, którzy zarzucają, że orzeczenia w ich sprawach zostały wydane przez składy sędziowskie ukształtowane w sposób niezgodny ze standardami wynikającymi z art. 6 ust. 1 EKPC.

Stan faktyczny sprawy

Skarżącym w sprawie *Ástráðsson przeciwko Islandii* był mężczyzna skazany wyrokiem Sądu Apelacyjnego, w składzie którego uczestniczył wadliwie powołany sędzia. Nieprawidłowości te polegały na tym, że minister, w sposób niezgodny z prawem, przedstawił do powołania kandydatów ocenionych gorzej przez niezależny komitet ekspertów, zamiast tych ocenionych lepiej. Ponadto, islandzki parlament dokonał łącznego głosowania nad wszystkimi kandydatami, choć powinien był przeprowadzić głosowania indywidualne. Dwóch niepowołanych kandydatów pozwało Skarb Państwa, domagając się zadośćuczynienia i odszkodowania za bezprawne naruszenie ich praw. Sprawa została ostatecznie rozstrzygnięta przez Sąd Najwyższy w Islandii, który przyznał powodom rację i stwierdził, że w procedurze powołań rzeczywiście doszło do naruszenia prawa. Nieprawidłowo powołani sędziowie w dalszym ciągu jednak orzekali, a jeden z nich wydał wyrok skazujący w sprawie skarżącego. Mężczyzna złożył kasację do Sądu Najwyższego podnosząc zarzut wydania orzeczenia w nieprawidłowym składzie, jednak została ona oddalona. Zdaniem Sądu Najwyższego, choć doszło do nieprawidłowości w procesie powołań sędziów, to jednak nie miały one wpływu na legalność wydawanych przez nich orzeczeń. Wady prawne nie doprowadziły bowiem do nieważności (nieistnienia) aktów powołań sędziów – z chwilą powołania przez prezydenta, sędziowie mogli rozpocząć czynną służbę sędziowską i nie ma podstaw do podważania ich statusu.

Skazany mężczyzna złożył skargę do ETPC, zarzucając władzom krajowym naruszenie art. 6 ust. 1 EKPC w zakresie, w jakim przepis ten gwarantuje prawo do sądu ustanowionego ustawą. W marcu 2019 r. Izba Trybunału przyznała mu rację, ale jej wyrok został zaskarżony przez rząd Islandii do Wielkiej Izby ETPC.

Opinia *amicus curiae* HFPC

Ze względu na precedensowy charakter sprawy oraz jej znaczenie dla innych państw europejskich, swoje stanowisko w sprawie przedstawili rząd Polski, polski Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Obywatelskich Gruzji oraz Helsińska Fundacja Praw Człowieka.

W swojej opinii, Fundacja zwróciła uwagę na znaczenie zawisłej przed Trybunałem sprawy dla innych państw Rady Europy, w tym Polski. Poważne naruszenia prawa w procesie powołań sędziowskich, zwłaszcza w zakresie przepisów mających zapewnić obiektywność i apolityczność tej procedury, mogą negatywnie oddziaływać na prawo do sądu. Odpowiednie ukształtowanie modelu powołań sędziowskich uznawane jest za jeden z czynników branych pod uwagę przy ocenie niezależności sądu, a zatem naruszenie przepisów w tym zakresie może wpływać także na postrzeganie sądów jako niezależnych. Strona postępowania może się bowiem obawiać, że sędzia, który został powołany na skutek bezprawnych manipulacji organów władzy wykonawczej czy ustawodawczej, nie będzie bezstronny i niezawisły. Zagrożone może być także bezpieczeństwo prawne, gdyż orzeczenia wydane z udziałem sędziów o wątpliwym statusie prawnym mogą być kwestionowane za pomocą zwyczajnych lub nadzwyczajnych środków prawnych. Ponadto, w państwie praworządnym obywatele muszą mieć pewność, że sędziowie rozpatrujący ich sprawę zostali powołani zgodnie z prawem. W przeciwnym razie, legitymacja władzy sądowniczej do pełnienia jej funkcji może zostać podważona, co grozi chaosem prawnym. W swojej opinii HFPC przedstawiła też aktualnie prowadzone w Polsce spory na temat legalności wyboru i powołania niektórych sędziów.

Wyrok Wielkiej Izby ETPC

Podobnie jak wcześniej Izba ETPC, Wielka Izba Trybunału stwierdziła, że w sprawie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC.

Dokonując doprecyzowania swojego orzecznictwa na tle art. 6 ust. 1 EKPC, Wielka Izba wskazała, że aby ocenić, czy doszło do naruszenia prawa do rozpoznania sprawy „przez sąd ustanowiony ustawą”, należy przeprowadzić test składający się z trzech elementów.

- W pierwszym etapie należy ustalić, czy w sprawie doszło do rażącego naruszenia prawa krajowego. W tym zakresie Trybunał będzie się kierował przede wszystkim ustaleniami sądów krajowych, ale nawet jeśli te nie stwierdzą, że do takiego naruszenia doszło, Trybunał będzie mógł dokonać własnej, odmiennej oceny.
- W drugim etapie testu konieczne jest rozważenie, czy naruszone przepisy prawa krajowego miały podstawowe znaczenie z punktu widzenia procedury powołań sędziowskich.
- W trzecim etapie testu Trybunał bada, czy naruszenia prawa krajowego zostały skutecznie zbadane i naprawione przez sądy krajowe.

ETPC podkreślił, że celem tak ukształtowanego testu jest zapewnienie, by jedynie najpoważniejsze błędy prowadziły do naruszenia art. 6 EKPC. Zbyt szeroka wykładnia „prawa do rozpoznania sprawy przez sąd ustanowiony ustawą”, zakładająca jego naruszenie nawet w przypadku wystąpienia drobnych, technicznych nieprawidłowości, mogłaby doprowadzić do pogwałcenia zasady pewności prawa.

Stosując tak sformułowany test do zawisłej przed nim sprawy, Wielka Izba ETPC orzekła, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC. Naruszenia prawa w procesie powołań sędziów islandzkich miały bowiem charakter oczywisty (zostały stwierdzone wyrokiem tamtejszego Sądu Najwyższego) i dotyczyły przepisów mających fundamentalne znaczenie z perspektywy całego przebiegu procedury powołań. Odnosząc się zaś do trzeciego elementu testu, ETPC stwierdził, że orzekając w sprawie pana Ástráðsóna islandzki Sąd Najwyższy w zasadzie w ogóle nie dokonał oceny, czy doszło do naruszenia prawa do rozpoznania sprawy „przez sąd ustanowiony ustawą”, uznając, że skoro do powołania doszło, to jest ono prawnie skuteczne. Zdaniem ETPC tak daleko posunięta powściągliwość sędziowska była nie do pogodzenia ze standardami wynikającymi z art. 6 EKPC.

Odnosząc się do skutków wyroku ETPC podkreślił, że wybór odpowiednich środków w celu wykonania orzeczenia należy przede wszystkim do rządu, który będzie w tym zakresie podlegał nadzorowi ze strony Komitetu Ministrów Rady Europy. Jednocześnie Trybunał wskazał, że z wyroku nie wynika bezwzględna konieczność wznowienia wszystkich prawomocnych wyroków wydanych w składach z udziałem nieprawidłowo powołanych sędziów.

Kalendarium

- ⇒ 23 marca 2017 r. – skazanie skarżącego przez Sąd Rejonowy.
- ⇒ 6 kwietnia 2017 r. – złożenie przez skarżącego apelacji do Sądu Apelacyjnego.
- ⇒ 8 czerwca 2017 r. – powołanie 15 sędziów islandzkiego Sądu Apelacyjnego.
- ⇒ 19 grudnia 2017 r. – wyrok Sądu Najwyższego przyznający, że w procesie powołań sędziów Sądu Apelacyjnego doszło do naruszenia prawa i zasądzający odszkodowanie na rzecz niepowołanych kandydatów.
- ⇒ 23 marca 2018 r. – oddalenie przez Sąd Apelacyjny, w składzie z udziałem jednego z nieprawidłowo powołanych sędziów, apelacji skarżącego od wyroku skazującego.
- ⇒ 24 maja 2018 r. – oddalenie przez Sąd Najwyższy kasacji skarżącego.
- ⇒ 31 maja 2018 r. – wniesienie przez skarżącego skargi do ETPC.
- ⇒ 19 czerwca 2018 r. – zakomunikowanie skargi rządowi Islandii przez ETPC.
- ⇒ 12 marca 2019 r. – wyrok Izby ETPC.
- ⇒ 9 września 2019 r. – zaakceptowanie przez Wielką Izbę ETPC wniosku rządu Islandii o rozpoznanie sprawy.
- ⇒ 30 grudnia 2019 r. – wniesienie przez HFPC opinii amicus curiae do Wielkiej Izby Trybunału.
- ⇒ 5 lutego 2020 r. – rozprawa przed Wielką Izbą ETPC
- ⇒ 1 grudnia 2020 r. – ogłoszenie wyroku przez Wielką Izbę ETPC